

Károly MOLTER

SPIRIT ȘI MORALĂ

Când eram tânăr am auzit deseori deviza spiritului superficial: morala este relativă! În urma lui Voltaire și France[1] s-a luat în serios afirmația sarcastică conform căreia până și eternitatea depinde de faptul că un guvern, aflat la putere în momentul dispariției noastre, ne recunoaște sau nu ca adepți ai săi. În vremuri confuze până și ironia tulbură, probabil de aceea Isus Hristos n-a folosit niciodată această armă. În timpul putrezirii rafinate, spiritul e mai de preț decât morala și caracterul, și doar perioada constructivă, de refacere ulterioară, va găsi pentru spiritul ce se pretinde superior moralei denumirea potrivită: „die Freude zu stinken” – după cum spunea Nietzsche – bucuria asupra reavoinței. Pentru a recunoaște fenomenul și a-i veni de hac, va trebui mai întâi să trecem prin perioada de glorie, apoi prin apusul și falimentul spiritului, pentru ca pe urmă să putem înțelege fără patimi reacțiile iritate ale moralei.

Fundamentul moral al vieții spirituale maghiare – și în cadrul ei a celei ardelenе – a existat bineînțeles și atunci când în presa și literatura de colportaj se obrăzniceau cu impertinență acei copii ai străzii, ai moralei în decădere. Cei mari, care se înfruntau pe tărâmul spiritului, nu au părăsit niciodată principiul neîntinat al unei morale populare, naționale, eventual umaniste sau religioase. Kölcsey și Berzsenyi, Bajza și Döbrentei, Széchenyi și Kossuth, apoi Kossuth, Kemény și Ferenc Deák, Petöfi și Vörösmarty, după care Arany și Reviczky, împreună cu János Vajda, mai târziu Ady și Jenő Rákosi, iar în sfârșit Babits și Dezső Szabó s-au înfruntau mereu, pe temeiul unor norme etice, în legătură cu anumite postulate spirituale potrivite pentru dezvoltarea unor categorii morale în cadrul maghiarimii. Ca și Beethoven, ei simțeau cerul înstelat deasupra lor și erau pătrunși de legea morală; din păcate însă, clasa noastră de mijloc – în marea ei majoritate! – nu avea cultura necesară să înțeleagă folosul luptelor duse de ei, întrucât acestea serveau progresul. Această clasă nu știa că viața este rezultanta contradicțiilor, iar o astfel de atitudine am moștenit-o noi, prima generație a vieții spirituale ardelenе de după Trianon. Trebuia să scoatem spiritul nostru public – atrofiat într-unul minoritar – din această indiferență ostilă sau rezervată prin acțiunea moralei ce reînvie națiunea, prin exemplul dat de noi, în sensul că totul renaște prin noi înșine!

În 1919 naționalitatea maghiară din Ardeal era profund jignită de descentralizarea forțată din sfera gândirii. Considera aceasta ca o adevărată decapitare și n-a sesizat decât mai târziu, auzind vocea îndărătnică și hotărâtă a vorbitorilor din ventriloc, că între timp i-au crescut capete noi. Din punct de

vedere național considera ca infidelitate ceea ce în concepția biblică era cea mai reală neliniște: poporul neînvățat piere! Clasa noastră de mijloc nu știe nici astăzi ceea ce poporul francez și german a învățat prin educație, faptul că partea cea mai vizibilă a unui popor este fruntea, cultura sa; scrisul sau orice altă activitate a intelectului nu pot fi considerate simple plăceri ori o variantă de a-ți câștiga pâinea mai ușor. În zilele noastre vuiște din nou prin Europa Centrală „cuvântul sângelui”, iar în această furtună prima greutate care se aruncă în apă de pe punte este cultura! Cu toate că este greu să concurezi cu sângele, iar frântura de nație – precum noi aici – care nu stăpânește un imperiu politic de același sânge nu are altceva decât propria *cultură*, exprimată prin voci care se fac auzite, care cer respect și, mai mult, capătă autoritate. Ar însemna o sinucidere lentă dacă am renunța, în văpaia luptelor economice primitive, la această primordială vitamină întăritoare. Ce observăm totuși? Au trecut deja două decenii de când cultura maghiară din Ardeal întreține lupta care-i asigură existența, însă masa poporului de aici aproape că nu știe nimic despre ea, deoarece clasa de mijloc n-a crezut de cuviință s-o transmită înspre păturile de jos. Mai mult chiar! Propagă ideea ca această cultură de cea mai înaltă ținută, care ar avea nevoie de cel puțin o generație ca să coboare la nivelul maselor, să facă ea acest pas de bună voie, să devină poporanistă, să se dizolve ca Endre Ady în László Mécs, să se facă pe placul poporului. Azi-mâine vom fi poate sfătuiți să coborâm la nivelul calendarului!...

De vină este concepția transmisă din vremea anterioară, ale cărei argumente grave îmi sunt la fel de cunoscute ca și gesturile sociale arogante, și anume că dincolo de calea largă a culturii generale și a tradițiilor, orice progres spiritual duce spre descompunere. Să scriem și să fim artiști precum Petőfi, pe înțelesul tuturor și să aspirăm la cântecul popular. Adepții respectivei concepții uită însă că partea cea mai frumoasă a liricii lui Petőfi nu este cunoscută nici astăzi în popor, cei care l-au imitat au decăzut în dilentatisme, iar Arany, doar în parte, și Vörösmarty, deloc, nu scriau pentru popor. Încă îl mai văd pe István Tisza care îl critica plin de porniri nobile pe Kernstock, care de atunci a expus chiar și în galeria Uffizi. Îl aud pe Apponyi care-l roagă pe Ady să se schimbe, și încă câți alții nu trăiesc printre noi, cei pentru care doar cuvintele măgulitoare sună artistic. Neînsemnații noștri păzitori ai moralei refuzau cu îngrozire patriotică șuieratul de bici al profetilor, strigau după judecători și stigmatizau ca imorală flacăra sfântă a criticii, dornică să îndrepte. Un avocat ardelean, bine plătit, îmi spunea în 1922 amenințător la auzul numelui lui Károly Kós: „Și ardelenii încep deja!”, iar eu am simțit atunci pentru prima oară cât e de justificat tonul separat al geniului ardelean. Și am început să nu mai pun atâta preț pe gustul estetic al clasei funcționarilor de ieri și al gutgesinn-ilor* buneii digestii, pentru că timpul ne presa și trebuia să ne ocupăm de ziua de astăzi și de mâine. A trebuit să începem schimbarea interioară, ca să putem genera schimbări sănătoase la întregul popor.

* Cei cu convingeri serioase (*nota trad.*).

Evident, trebuie să scriem, să pictăm și să practicăm știința pentru o cât mai largă masă a poporului! Dar fără să ne coborâm la nivelul lui actual, ci să ridicăm la noi, prin noul mesaj, cât mai mulți maghiari! Toate acestea nu mai sunt astăzi utopii! Vrând-nevrând, ne-am însușit în bună parte recuzitele de toate zilele ale vieții minoritare, iar unii le și pun în practică cu profit; problema este că sunt aplicate doar individual, în vreme ce utilizarea în folosul colectivității o așteaptă fiecare de la celălalt. Nu avem o educație în folosul naționalității și nici o forță promotoare în beneficiul comunității. Eu nu pot condamna egoismul individului minoritar; niciodată n-am avut resentimente față de el, deoarece experiența mea de transilvănean de până acum arată că sașii sunt oameni cu stare, românii se înstăresc, iar noi maghiarii ne schimbăm starea. N-am absolut nimic împotriva ca idealul de „Enrichissez-vous!” să devină comun în fața maghiarilor, „sapă câine, ai și tu!” Dar reclam de ani de zile indiferența ucigătoare, care din lipsa unui ordin politic nu se aliniază la comanda intelectului ce răsună în rândul poporului, iar sabotajul vine tocmai din partea clasei de mijloc. Prin aceasta se manifestă, după mine, slaba moralitate a spiritului maghiar din Ardeal...

Totuși, cele mai bune cărți maghiare scrise în Ardeal, fără să fluture lozinci ieftine, ne mai atrag atenția – în afară de onoare – și asupra acestui bun colectiv național! Poeții noștri din platoul transilvan, acești spectatori maghiari, aproape că ne-au îndoctrinat cu pericolul fericit al apartenenței comune și frumusețea ei lipsită de accent. Imaginea carstică a lui [Sándor] Reményik, acel fel de a fi pe „culme” al lui [Lajos] Áprily, singurătatea îndărătnică a lui [László] Tompa, avalanșa melodioasă a lui [István] Szombati Szabó, ne-au ademenit cu tănuite lacrimi de poet într-o singură comunitate. Iar în proză, uriașa bărbăție pudică a lui Károly Kós, aventura pe tărâmul umanului a lui [Aladár] Kuncz, religiozitatea sa literară, patriotismul peisagistic inocent al lui [Áron] Tamási, sclipirile de limbaj ale lui [József] Nyíró, toate la un loc arată un portret regional spre maghiarimea universală: cât de unul ca unul suntem, cât de mult simțim că toate acestea sunt ale noastre – sunt lucruri care există pentru noi![2] Cât de mult ne doare, cât de aprig ne apărăm, când dincolo suntem acuzați de spirit comercial, de provincialism, de miicime și atitudine à la Gascogne*! Revistele noastre sunt ticsite de frazele transilvanismului, „chiar și de aceea”, cotidienele repetă la infinit înclinațiile spiritului nostru către cantoane. Au toate acestea vreun suport moral? Da, au! Iar ceea ce există nu este așa dintr-o întâmplare!

Deoarece nici un Apáczai Csere János de astăzi nu vrea să fie îngropat lăsând în urmă doar o singură frază! Deoarece poporul maghiar n-are ochii acoperiți și nu orbii conduc aici pe cei fără vedere! Tot comercialismul și toată superficialitatea, neștiința și îngâmfarea ce se poate citi în lumea literelor de la noi se întâlnește și în altă parte, și la civilizațiile mai mari. Fiecare literă este de plumb, e plămădită din materie, iar materia este grea și fragilă, pe când lumina

* Lăudăros (Nota trad.)

sufletului, moralitatea, este darul pasiunii tragice, neîntinate și devotate. Că spațiul literar din Ardeal nu se află tocmai pe culmile exigențelor este normal, deoarece e făcut de oameni și cere bani. Doar cine-i orb nu vede cu cât are mai mulți martiri decât orice alt domeniu public! Însă orice credință se transformă în gura omului în credit, iar această noțiune lumească, publicitară, îi duce în eroare pe cei ce se îngrijorează în numele moralității nepătate.

Aici sunt la modă, de pildă, uralele vieții economice, cele care umple viața noastră publică. Pe cât de greșită ar fi opunerea, pe atât de eronată ar fi trecerea sub tăcere a părerii critice că în acest domeniu încă ar fi nevoie de mai puțină zarvă și de mai multe fapte. Gunoiul de grajd este penetrant și este folositor, dar nu trebuie confundat niciodată cu moralitatea, fermentul sufletului care dă formă pâinii spirituale a poporului nostru. Nici nu mă tem de faptul că orientarea economică a intelectualității noastre ar putea dăuna hranei sale spirituale. Mai degrabă cred că după acest al doilea pas minoritar de după Trianon, poporul nostru nu va mai da atenție înfloriturii de litere, diletantismului exagerat, înflăcăării triumfătoare, paradei sterile a mesitelor, idealizate de romantismul zgomotos al plevei literare, într-un singur cuvânt: acest popor se va maturiza, dacă se ridică pe plan economic și își va dori credință în loc de opiu, vigoare în loc de balastul inerției, o literatură a destinului în locul pălăvrăgelii celor cu suflet frumos. Este adevărat: și maghiarii sunt materialști și săraci lipiți pământului, ca orice alt popor cu rădăcini bine înfipte în pământ. Tocmai de aceea este însă scrisul vehiculul literaturii iar spiritul un vehicul al moralei, pentru ca prin intermediul cuvântului călăuzitor transmis prin megafon să se împiedice confundarea inimii cu stomacul și a minții cu aparatul genital. În vremuri grele cuvintele atârnă greu, și oare ce fel de literatură este aceea care părăsește cârma spirituală a poporului său?!

Căci literatura și economia merg mână în mână pe această planetă necunoscută, precum trupul cu sufletul. Îngrijirea amândurora înseamnă cultură, însă confundarea lor este politică. La scriitorii mai tineri și cu lipsuri în cultură: politică literară. Orice scriitor este bardul neliniștilor sale și depinde de scriitor dacă acestea devin sau nu de dimensiuni naționale! Din prima generație aș putea oferi cu ușurință exemplele acelor scriitori care sugerau ideile lor conștienți de scopul urmărit, dar întotdeauna cu mijloace artistice. Cea de-a doua generație, care este ispitită de nefericita expresie a „realității poporului” – ceea ce o îndepărtează de sinequanonul artistic al literaturii –, va învăța din propriile nereușite doar după ce un util imperativ al epocii, o atitudine la modă își va mai pierde din luciul, că moralitatea sa artistică trebuie plămădită din tot ce-i mai bun în ea și nu din mijlocul poporului. Zguduitor: până acum doar unul singur dintre cei ce și-au propus studierea satelor, și anume Gyula Illyés, a rămas artist – deoarece el a fost artist și înainte de a fi atins de această umbră a științelor sociale. Nu tema îl face pe scriitor valoros, ci scriitorul dă valoare temei. Cea mai mare imoralitate a artei apare atunci când, precum țiganul, comenzile consumatorului sunt considerate mai presus de auzul lui

de artist, de cerințele propriei conștiințe. Atunci când ideea călăuzitoare a epocii este acceptată doar din dorința de a fi la modă și nu din entuziasm.

Toate acestea nu sunt acuzații, ci numai opinii personale. Și teama că orice statistică demografică privind familiile cu un singur copil ar merita să fie transpus într-un roman. Ca pe vremuri, când doar fiecare a zece mia odă patriotică de 15 martie avea vreo legătură cu literatura, tot așa și acum, numai câteva însemnări sătești pot fi puse pe talgerul artistic. Și ar fi bine ca acest gen să fie degrabă transferat la una din secțiile științifice ale Societății Muzeului Transilvan sau ale Uniunii Maghiare de Cultură Publică din Transilvania[3], care cu aparatul necesar și cu scriitorii serioși deja consacrați ar realiza cea mai utilă muncă națională de-a noastră: prelucrarea sociologică a mediului de viață maghiar din Ardeal. Scriitorii sunt stâlpii poporului, însă nu fiecare literă de-a lor este literatură sau, mai mult chiar, artă! Altfel nu ar putea fi laudate îndestul – cu neglijarea criteriului cel mai sever, cel artistic – realizările în acest sens de până acum ale tinerilor noștri scriitori: dorința lor de-a ajuta în mod curat și de a afirma adevărul fără iluzii. În acestea constă surplusul lor moral față de prima generație care nu tindea mai presus de toate spre luciditate. Se pune însă întrebarea, dacă fanteziile poetului nu devin mâine adevăruri mai utile decât inspirația unor nevoi la care asistăm în prezent, imperativul vremii, după îndeplinirea cărora se va pune din nou accentul pe frumusețea eternă a scrisului ziditor al națiunii. Individul este mai nemuritor decât epoca, întrucât cea din urmă este doar o noțiune abstractă.

Polemica de acum dintre generații, privind treburile transilvane, ne face să punem întrebarea: există oare conținut moral în spatele transilvanismului, care este considerat de unii o nălucă, de alții chiar politicul, dar care în opinia generației mele este imboldul umanistic al Ardealului, fermentul său central-european, alb și sănătos ca iaurtul, singurul regim al pântecului deranjat de șovinism. Scriitorii sași au spus despre transilvanism că nu-i altceva decât toleranța cu care lășăm vecinul să se manifeste. *Den Nachbar gelten lassen*. Iar un gânditor român a considerat transilvanism acel fapt prin care nu cel ce aruncă piatra cea mai grea în grădina vecinului este considerat cel mai mare patriot român. Iată câte probleme are morala transilvană în legătură cu vecinul! Vecinul este mai important decât o rudă, fiindcă acesta poate mai repede sări în ajutor în caz de vreo nenorocire, iar dacă ne certăm, viața se transformă în pâra și iad. Doar într-o țară cu vorbitori de mai multe limbi se poate naște o asemenea înțelepciune practică. Tocmai de aceea sunt pline de umor afirmațiile care consideră transilvanismul ca o filosofie a hârtiei, o iluzie de cabinet. În ceea ce privește morala, este chiar cu ceva mai dificil decât spiritualitatea publică a țărilor monolingve, deoarece ne ridică la nivelul misiunii de a da atenție și pretențiilor celor de alt grai și de a le compara cu ale noastre: maghiarul din Ardeal va rămâne maghiar și după ce va cunoaște pe român și pe sas, va prețui morala celorlalți, dar o va practica pe-a sa. Maghiaritatea lui devine astfel mai încercată, precum valoarea moralei comparată cu a celorlalți.

Însă poate că mai important decât toleranța este tocmai acest sentiment neîncetat al concurenței, care se naște în urma conviețuirii de zi cu zi, chiar și la copilul mic. Conștiința tinerilor noștri – sensibili la misiuni –, sau poate chiar subconștientul lor, se fixează pe competiție, iar tânărul cu ochii ațintiți spre viitor desconsideră lenea nu doar ca individ, dar și ca membru al unei națiuni. În Ardeal, după părerea mea, nu doar concursurile sportive și eforturile intelectuale au efect catalizator, dar și realizările active ale moralei. În Ardeal nu vrei doar să fii bun, dar te și roșești mai tare când vreuna din valorile noastre etice se dovedește a fi cu lipsuri. Chiar și faptul că o cooperativă maghiară nu prosperă ne deranjează și ne indispuie. În tinerețea mea, petrecută în afara Transilvaniei, nici nu mă interesau astfel de lucruri. Acum da, sunt mai pretențios, mai exigent cu asemenea aspecte și mai susceptibil dacă constat vreo șicanare. La conducerea Secției culturale din Târgu Mureș, în viața acelei mici comunități naționale, am observat că a sporit receptivitatea membrilor față de aprecierile etice, tinerii au ajuns mai aspri, uneori mai neînduplecați în vanitatea lor de minoritari, au devenit mai exigenți cu propria persoană și cu ceilalți. Iată ambiția plămăditoare de planuri comune de activitate, poate să-l facă pe om mai maghiar și mai pur, iată efectul moral-pedagogic al puterii executive comune! Unii tineri au devenit ca niște exponate de moralitate, încât toți paraziții mărunți ai vieții minoritare au început să se teamă de ei.

Evident, acest proces generează o anume omogenitate, un soi de uniformă spirituală în rândul minorității. Și în literatura sașilor am descifrat această nivelare morală și limită spirituală, având nu numai avantaje, dar și inconveniente. Oricât de democratică ar fi viața minoritară, în scopul ei de a uni, ea avantajează și formațiunile corporatiste, ceea ce este cel mai amenințător obstacol în libera formare a elitelor. Creatoare de talente sunt aceste formațiuni din strâmțul colț de țară, această poporanitate plecată în vecini, dar în cadrul ei nu doar clevetirile, ci și corporatismul ar putea sufoca ceea ce se ridică desupra talentului. Mă gândesc la cei născuți sub zodia geniului, care se pot stinge în această miicime. „Je gelehrter, umso verkehrter!” – spun sașii, ducându-i spre depravare sau obligându-i la emigrare pe mai marii lor neli-niștiți. Pe pictorii, pe scriitorii lor i-am auzit plângându-se, dar niciodată – din acest punct de vedere – pe marii lor industriași sau pe latifundiari. După cum am citit recent în articolul lui Mihály Tamás[4]: un politician gentry maghiar din Slovacia afirma, cu un gest de desconsiderare, că literatura este de prisos maghiarului și se potrivește doar evreilor.

Dar ce rost ar avea biserica, școala – misiunea internă de zidire a credinței – dacă nu cultivarea menținerea sensibilității ce slăbește uneori și în sufletul maghiar. Deoarece cultura este sensibilitatea omului-animal răsărit din colbul pământului, ceea ce este dumnezeiesc în el. Unde să căutăm în primul rând bazele moralei din viața noastră spirituală dacă nu în biserică și în jurul ei? Nu spun asta de parcă aș considera biserica doar ca o vitrină a eticii. Eu cred că în cultura bisericească, în toată educația noastră creștină

maghiară, în școli și instituțiile noastre pot fi incluse atât aspirațiile metafizice ale omului modern, cât și civilizația noastră și cei mai buni dintre noi care se frământă pentru progres. Ar fi însă dezastruos dacă mitul nostru și legătura noastră de pământ s-ar contrazice! Citesc acum o carte despre Asia și am găsit acolo un exemplu teribil: compararea mitului hindus cu cel chinez, sovietic și creștin-englez din India este cea mai defavorabilă mitului creștin. Deoarece acolo el reprezintă religia celor ce asupresc, mai mult chiar, a unei întregi națiuni și rase; așadar contradicția dintre dogmă și adepții ei nu poate trezi decât ură; orice agitator local o poate numi religia prefăcătoriei. La noi, creștinismul are un rol mult mai ușor și o influență mult mai mare asupra problemelor naționale.

Se și simte influența sa la orice nivel. În așa fel încât creștinismul este desul de viguros pentru a pretinde ca morala să nu fie doar abținere de sine, ci și luare de atitudine. Nu dorește să vadă doar buni creștini palizi, ci și caractere active ale binelui. Am aflat recent într-o societate că un avocat din Târgu Mureș nu prea câștiga, iar acum un faliment îi aduce cinsprezece mii de lei pe lună. Am făcut observația că venitul meu este de doar șase mii pe lună.

– „Da, dar tu lichidezi un faliment mult mai neînsemnat” – a spus mai din glumă un tânăr. Atunci alții l-au încolțit atât de vehement încât abia a putut să se descurce în mod pașnic: ceea ce noi slujim nu este faliment, ci interes public național în curând înfloritor! Iar cei care conduc cultura noastră maghiară din Ardeal nu se gândesc la faliment nici în cele mai urâte vise ale lor.

Celor care vor avea ceva de spus în legătură cu aceste probleme și cu răspunsurile mele legate de ele le atrag atenția asupra defectului nostru național, exprimat și în drama *Bánk bán*: obiceiul de a bate câmpii. Bánk își smulge din inima lui de ban propriile patimi, iar vizavi de el Tiborc își exprimă abisul mâhnirii țaranului maghiar. Sunt două expuneri paralele, ceea ce constituie partea cea mai prevestitoare de rele a acestui dialog cutremurător. În instituțiile noastre, chiar și în cadrul bisericii, aud deseori astfel de tragice vorbe pe de lături! Pesemne este o tradiție secuiască care oferă o excelentă apărare împotriva dușmanilor. Nu este însă cel mai strălucit salvconduct moral în viața de zi cu zi a propriului neam. Iar în cazul unei polemici, de la bun început asigură lipsa oricărui rezultat. Ca nu cumva eu însumi să fiu bănuț de secuț, voi rezuma pe scurt această temă ineputabilă pe care n-am putut decât mai mult s-o circumscriu:

Spiritul moralei naționalității maghiare din Ardeal este toleranța. Morala spiritului ei însă nu poate fi decât intoleranța! Cea mai nobilă emoție a competiției, anume compensația faptului că, deși existăm aici doar ca o naționalitate, ca o fărâamă de popor, totuși în fața lui Dumnezeu și a oricărei majorități suntem maghiari integri și fără cusur. Ca indivizi suntem dispuși să primim și să facem față la orice critică, deoarece individul se poate îndrepta ușor. Dar nu putem tolera din exterior, din partea nimănui, defăimarea instituțiilor noastre publice. Prin această intoleranță trăim comuniunea sufletului

maghiar universal, a culturii maghiare. Tineretul, care abia acum începe să-și arate deschis istoriei chipul său, deja este mai intolerant decât generația mea. Munca sa la sate, întrunirea de la Târgu Mureș, revistele sale mai vechi și mai noi, neîncetatele sale conferințe-IKE, exercițiile spirituale, toate sunt simptomele înflăcărare ale dorinței sale de înnoire. Ce fel de sfat ar putea aștepta ei de la un suflet de ieri educat, dar căruia-i place să trăiască ziua de astăzi pentru mâine? Poate atât, să nu mai spună atât de des tinerii mei frați creștini: „după Trianon”! Acest slogan, și în acest fel noi l-am consumat de mult, nu mai are credibilitate. Dacă nu-l veți evoca tot timpul, denumiți ceea ce este înaintea voastră, spre care vă îndreptați, sau ceea ce prin forța sa de atracție vă duce mai departe. Știu și eu ce fel de nume îi veți da?!

Acum doi sau trei ani a fost la mine un tânăr suedez din Upsala. Exact cu un cap mai înalt decât mine. Mi se tot plângea de norvegieni. Am întrerupt această lamentație fără nici un interes pentru mine și l-am întrebat pe jumătate sarcastic: – „Dragul meu, voi sunteți primii în lume la cultură. Nu-i simpatizați nici pe germani, nici pe britanici. Dar cum puteți trăi acolo, în nord, în acea climă spirituală fără speranță, sub vânturile reci ale cerului de alabastru? Și este adevărat că de străluciți ce sunteți, totuși numai două milioane și jumătate vă însueziți acolo, în jurul goticului Codex de Argint al lui Ulfilas? Cum poate fi remarcabil un popor atât de mic?”

Tânărul suedez a zâmbit:

- Numai un astfel de popor minuscul poate fi eminent! Spiritul popoarelor mari se umple de setea de putere. Cele mici au timp să rămână oameni.

*În „Erdélyi Helikon”, 8/1938 (textul a fost prezentat la o conferință a tinerilor).
(Traducere: Annamária Nastasă-Kovács)*

Molter Károly (1890-1981), scriitor și critic literar de origine șvăbească, din Banatul sârbesc, dar identificat apoi cu spiritualitatea maghiară. A urmat Colegiul din Kecskemét și Facultatea de filosofie și litere din Budapesta (secția maghiară-germană), pentru ca în 1913 să se stabilească la Târgu Mureș, ca profesor la Liceul reformat de aici. Între 1945-1951 a fost profesor de limba și literatura germană la Universitatea „Bolyai” din Cluj, după pensionare stabilindu-se din nou la Târgu Mureș. În perioada interbelică s-a afirmat ca un fecund publicist și scriitor, atașat de gruparea „Erdélyi Helikon”, fiind printre altele și unul din redactorii revistei „Zord Idő”. Din cele câteva lucrări ale sale, pentru tematica volumului de față revelator este romanul său din 1937, *Tibold Márton*, cu multe accente personale, în care surprinde procesul de asimilare a unei familii de șvabi, însușindu-și integral maghiaritatea. Totodată sunt surprinse dramele minoritare în urma discriminării sociale și identitare, vizavi de conștiința civică a unui personaj ce resimte din plin oprimarea și deznăționalizarea. Asupra acestui autor vezi *Molter Károly levelezése* [Correspondența lui Károly Molter], 2 vol., ed. Ildikó Marosi, Budapest-Cluj, Argumentum-Polis, 1995, 2001.

[1] Este vorba de scriitorul francez Anatole France (1844-1924), angajat pe la începutul veacului XX în mișcarea socialistă, membru fondator al lui *L'Humanité* (1904) și laureat al premiului Nobel, în 1921.

- [2] Asupra literaturii maghiare din Ardeal în perioada interbelică vezi: Ion Chinezu, *Aspecte din literatura maghiară ardeleană (1919-1929)*, Cluj, Societatea de Măine, 1930 (în versiune engleză, sub îngrijirea lui Ion Vlad, a apărut la Cluj, Centrul de Studii Transilvane, în 1997); Gavril Scridon, *Istoria literaturii maghiare din România, 1918-1989*, Cluj, Edit. Promedia Plus, 1996; Mihály Lakatos, *Az erdélyi magyar irodalmi kánon kialakulása a két világháború között* [Formarea canonului literar maghiar transilvan în perioada interbelică], în „Korunk”, IX, 1998, nr. 5, p.75-82.
- [3] Asupra acestora vezi György Gaal, *A 110 éves E.M.K.E.* [E.M.K.E. la 110 ani], în „Művelődés”, București, an. 48, 1995, nr. 8-9, p.3-30; *E.M.K.E. 1885-1995*, ed. Gyula Dávid, Pál Nagy, Kolozsvár, Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, 1995.
- [4] Mihály Tamás (1897-1967), scriitor, arhitect și profesor universitar, stabilit din 1947 în Australia, la Melbourne. Între 1933-1938 a fost redactor la ziarul „Magyar Újság” din Bratislava, iar între 1937-1938 este director al editurii „Tátra”.